

מעדני שבת

פרשת כי תצא תשפ"ו

גליון 526

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

מלקות

מבואר בגמ' וכן פסק הרמב"ם (ט"ז י"א) הגדול שבדיינים קורא כל זמן שזה לוקה 'אם לא תשמור לעשות, והפלא ה' את מכותך', ומתכוין שיגמור הפסוקים עם המלקיות, ואם לא גמר חוזר לתחילת המקרא וקורא וחוזר וקורא עד שתגמר כל ההכאה, והשני שבדיינים מונה והשלישי אומר לחזן הכה, כל זמן שמכה על פיו הוא מכה.

המנ"ח שם כתב מי שנתחייב מלקות ולקה חוזר לכשרותו שנא' ונקלה אחיך וכו' כיון שנלקה הוא אחיך, ונראה דאפי' לא עשה תשובה חוזר לכשרותו לענין עדות ושבועה דלא הזכיר כאן תשובה, כי הרמב"ם (עדות י"ב ד') כתב כל מי שנתחייב מלקות בין שעשה תשובה בין שלקה בב"ד חוזר לכשרותו, מבואר דבלקה נכשר אף בלא תשובה.

הרמ"א (ח"מ ב' א') פוסק כתבו האחרונים בתשובותיהם דמי שנתחייב מלקות, יתן ארבעים זהובים במקום מלקות, ולאוי דינא קאמר, אלא שהם פסקו כך לפי שעה, אבל ביד הב"ד להלקותו או ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי הענין, למגדר מלתא.

ערב יום הכיפורים

השר"ע (או"ח תר"ז ו') פוסק כל הקהל לוקים מלקות ארבעים דהיינו ל"ט, אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו. הרמ"א מוסיף ונהגו שהנלקה אומר וידוים בשעה שנלקה, והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו', שלשה פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות. ונהגו להלקות ברצועה כל דהו, דאינו רק זכרון למלקות. ויקח רצועה של עגל, על דרך שנאמר 'ידע שור קונוהו', והנלקה לא יעמוד, ולא ישב, רק מוטה, פניו לצפון ואחוריו לדרום.

המשנה ברורה כתב י"א שה"ה איפכא פניו לדרום ואחוריו לצפון ובא רק לאפוקי שלא יהא אחוריו למזרח או למערב שהם מקומות שהשכינה שרויה שם, אבל ה"ט כתב דוקא יהפוך פניו לצפון שעיקר חטאת האדם הוא מחמת ממון וכתב מצפון זהב יאתה ע"כ מכניע עצמו לאותו צד להודיע שמשם בא לו החטא ע"כ וכן נוהגין.

מכת מרדות

איתא בגמ' (כתובות פ"ו.) במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו.

דברי הגמ' הם קודם שביטל את המצוה יש לדון מה הדין לאחר שעבר, הרמב"ם (חמץ ו' י"ב) פוסק מי שאוכל מצה בערב פסח מכין אותו מכת מרדות ומכין אותו עד שתצא נפשו, הרי דס"ל שגם לאחר שעבר מכין אותו עד שמצא נפשו אבל תוספות (נזיר כ':) מסתפקים בזה דשם דוקא מ' מלקות ותו לא דדוקא כשאין רוצה לקיים אותה המצוה מכין אותו בלי מספר אבל הכא שכבר עברה למה תלקה יותר מדאורייתא.

הרמב"ן (בספר המצוות שורש א') כתב שמה שלוקין עד שתצא נפשו הוא למי שעובר על מצות דרבנן שהם כעין תורה והם כל הגזרות שגזרו בהם מדבריהם שמכין אותו עד שיקבל אותה עליו או עד שתצא נפשו. ולא כמו שכתב הרמב"ם דבכל עבירות דרבנן מכין עד שתצא נפשו.

כתיב (כה, ב) 'והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו'. דרשינו בגמ' (מכות כ"ב:) שאין לוקין אלא ל"ט, דאי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים.

כל מי שעובר על לאו שבתורה בין אם הוא לאו שיש בו כרת בין לאו שיש בו מיתה בידי שמים בין לאו גרידא הרי הוא חייב מלקות, ובתנאי שהוא לאו שיש בו מעשה ואינו ניתק לעשה. אבל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חברו בשם, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כגון לא תנאף לא תעשה מלאכה בשבת אין לוקין עליו, וכל לאו שניתן לתשלומין כגון לא תגזול ולא תגנוב אין לוקין עליו, וכל לאו שניתן לעשה כגון לא תקח האם על הבנים לא תכלה פאת שדך אין לוקין עליו אלא אם לא קיים עשה שבהן. ועל לאו שבכללות אין לוקין עליו.

ואין אדם לוקה אלא בעדים והתראה, והתראת ספק התראה היא. ובודקין העדים בדרישה ובחקירה כדרך שעושים בדיני נפשות.

לדון דיני מלקות אין צריך ב"ד של כ"ג רק בב"ד של שלשה סגי, וצריכים שיהיו סמוכים, ונוהג אף בחו"ל אם יש ב"ד סמוכים.

מבואר במשנה שם וכן פוסק הרמב"ם (סנהדרין י"ז א') מלקין את המחוייב מלקות כפי כחו, וזה שנאמר ארבעים הוא שאין מוסיפין על הארבעים אפילו היה חזק ובריא כשמשון, אבל פוחתין לחלש שאם יכה לחלש מכה רבה בודאי הוא מת.

עוד מבואר שם כשאומדין את החוטא כמה הוא יכול לקבל אין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש, אמדוהו שיכול לקבל עשרים אין אומרים ילקה עשרים ואחת כדי שיהיו יכולין להשתלש אלא ילקה שמונה עשרה. אמדוהו לקבל ארבעים וכיון שהתחיל ללקות ראוהו חלש ואמרו אינו יכול לקבל יותר על אלו התשע או השתים עשרה שלקה הרי זה פטור. אמדוהו לקבל שתים עשרה ואחר שלקה ראוהו חזק ויכול לקבל יותר הרי זה פטור ואינו לוקה יותר על האומד.

הרמב"ם (שם ט"ז ח') פוסק כיצד מלקין אותו, כופת שתי ידיו על העמוד אילך ואילך וחזן הכנסת אוחז בבגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו, שאינו מכהו על כסותו שנאמר 'והכהו' ולא לכסותו, והאבן נתונה מאחוריו שהחזן המכה עומד עליה, ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו ורוחב הרצועה טפח וארכה כדי שתהא מגעת עד פי כריסו, ויד של רצועות שאוחז בה ארכה טפח.

ואיתא בגמ' (כ"ג.) רצועה של חמור דכתיב 'ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו', אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו.

רש"י (כא, יח) כתב דבן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. וקשה הרי גם בסופו מה שילסטם את הבריות לא יהיה מעשה עבירה שיש בו חיוב מיתה של סקילה, ואפי' אם יהרוג אנשים כשהוא מלסטם, הרי רוצח דינו בסייף ולא בסקילה.

האפריון מפרש דמשו"ה החמירה התורה ג"כ במיתתו יותר מברוצח אחר, כי ברוצח הנודע אין לחוש כ"כ שיעשה אחר כמוהו, אבל בבן סורר ומורה שיש לחוש יותר, ע"כ החמירה התורה בעונשו יותר.

עוד י"ל על פי מה שכתב הרמב"ן בפ' שופטים הטעם דאמרינן בעדים זוממין כאשר זמם ולא כאשר עשה, שאם נהרג זה עפ"י הב"ד אין העדים הזוממין נהרגין, הוא משום שהקב"ה ניצב בקרב המשפט, ואילו היה אותו פלוני הנידון זכאי, לא היה הקב"ה מאפשר לב"ד להרגו, וא"כ באופן שב"ד הרגו אותו מוכרח שהוא באמת חייב מיתה מאיזה טעם ולכן אין ב"ד מענישים את עדים, אבל באופן שלא הרגו את הנידון אז מוכרח שהוא באמת אדם שאינו חייב מיתה, ומענישים את העדים על מה שרצו שיהרג אדם שאינו חייב מיתה.

ולפי"ז י"ל דאם כבר הרג את חברו, איגלאי מילתא שגם זה הנהרג היה ראוי למות בעונו, אלא שמגלגלין חוב ע"י חייב, ולכן צייתה התורה להרוג את הרוצח, אבל די להרוג אותו בסייף, והבן סורר ומורה שעושה מעשים להרוג את אחיו, כי כן הגיעה תורה לסוף דעתו שעפ"י המעשים אשר הוא עושה סופו להרוג את הבריות, ובעבור זאת מגיע לו משפט מות כמו להעדים המוזמין אף שלא נעשה המעשה אשר זממו, והנה אנו רואים כי לא נעשתה מחשבתו ודרכו נסתרה, כי אביו ואמו הביאוהו לפני הב"ד והציל הקב"ה את האנשים שהיה עתיד להרוג אותם מידי, הרי כי הם צדיקים, וא"כ היה מעשיו גורמים להרוג צדיקים, ולכן החמירה תורה במיתתו בסקילה.

כתיב (כד, ה) 'כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא וגו' ושמח וגו', החתם סופר כתב שזה רמז על דברים שצריכים לבעל תשובה, ראשון תהיה התבודדות מחבורת אנשים המטרידים מעבודת ה' ומחטיאי אדם בדבר. שנית להזהר מחטא אפילו קל שבקלים, שלישית שלא יחלוק בין הזמנים הללו אלא הכל יהיה שוין לטובה, שלא יהיה רגע אחד ביום שלא יהיה קבוע לעבודת ה', גם אכילתו גם שתייתו ושינה הכל לעבודת ה', רביעית השמחה וההתלהבות בעבודת הבורא ב"ה ובעבודת התשובה, כי העצלות והעצבות בזה הוא עון פלילי, כדכתיב (להלן כח, מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב וגו'.

וזהו כוונת הקרא 'כי יקח איש אשה חדשה' לחדש כליותיו לעבודת ה', ולשוב אליו, ואז לוקח נשמה חדשה, כך יהיה דרכו הישר, לא יצא בצבאות חברת אנשים כי אם בדד ישב. ב' ולא יעבור עליו לכל דבר, אפילו עבירה קלה לא יעבור. ג' נקי יהיה לביתו שנה אחת, דהיינו שהכל יהיה זמן אחד, כי שנה לשון זמן. ד' 'ושמח את אשתו אשר לקח' שיהיה בשמחה.

אלול

הטור (תקפ"א) כתב תניא בפרקי דר' אליעזר בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר עבודה זרה והקב"ה נתעלה באותו שופר, לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה. ולכא' קשה מה ענין תקיעת שופר שתקעו כשעלה משה לחודש אלול שהתקיעה היא כדי שיעשו תשובה.

בספר שפתי חיים מבאר שאמרו חז"ל הרוצה לטעות יטעה, ובחטא העגל אילו היו מחפשים את האמת בודאי היו מוצאים אותה, ולכן תקעו בר"ח אלול כדי להזהיר שיזהרו ולא ירצו לטעות, וא"כ זה קשור לתקיעה שאנו תוקעים במשך כל החודש כי כל התקיעות הם באים כדי לעורר אדם שיעשה תשובה ויזהר לא לטעות.